

ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Štev. 5.

V Ljubljani, dne 5. februarja 1927.

Leto I.

Fran Wiesthaler

Fran Wiesthaler

slovenski znanstvenik. († 26 januarja 1927 v Ljubljani.)

V jeseni 1903 sem se seznanil z ravnateljem Wiesthalerjem osebno ko nas je trojco absolventov dunajske univerze sprejel z izredno ljubeznivostjo v okrilje svojega učiteljskega zbora na II. drž. gimnaziji, ki to je vodil od njene ustanovitve l. 1890. Zavod je imel tedaj začasno zavetje v tesnih prostorih Waltherjeve hiše v Beethovnovi ulici in pod isto streho se je stiskala tudi licejska knjižnica s skromnimi uradnimi prostori in z oddelkom knjižnega inventarja. Šele l. 1908 je bilo obema omogočeno, da sta se preselila iz mučne tesnobe in zaduhline v prostrano novo poslopje na Poljanski cesti ne brez mnogega truda ravnateljevega, ki se je po 37 letnem službovanju meseca februarja poslovil od zavoda odlikovan z naslovom vladnega svetnika. Dijakom je imponiral z mirnim, taktičnim in dostojanstvenim nastopom ter z obsežnim strokovnim znanjem. Bil je vesten in strog učitelj, posebno v slovenščini je zahteval solidno znanje, a dijakom je tudi mnogo nudil. Kakor mi pričajo ohranjeni zapiski pesnika Frana Gestrina so Wiesthalerjeva predavanja o poetiki in literaturi nudila nele popolno sliko domače književnosti, temveč so odkrivala tudi bogate zaklade ostalih evropskih literatur. Med nas v konferenčno sobo je prihajal le redko; ako si ga poiskal v pisarni našel si ga običajno pri kupu latinskih klasikov in slovarjev, kajti že tedaj je ves prosti čas posvečal svojemu življenskemu delu — latinsko-slovenskemu slovarju. Že kot dijak na mariborski gimnaziji je slovel za najboljšega deklamatorja in tudi pozneje je nastopal ob raznih slavnostnih prilikah kot odličen govornik tako v ljubljanski čitalnici, ob odkritju spominske plošče dr. Jakobu Zupanu na Prevojah in Vodnikovega spomenika v Ljubljani (1889). Kot šolnik je skrbel za izdajo primernih učnih knjig; za prva dva gimnazijska razreda je sestavil Latinske vadbe (1885, 1886), pomagal je prof. Sketu pri sestavljanju slovenskih čitank za višje razrede. Tako je za njegovo Slovstvenó čitanko napisal složen pregled protestantske dobe očrtal glavne pisatelje v tej dobi in prihrčil črtice o Ivanu Veselu Koseskem. Po njegovi inicijativi so se v poletju 1885 sešli v Ljubljani slovenski profesorji, da sestavijo načrt za pouk slovenščine in si razdele delo za spisovanje novih učnih knjig.

Kot klasičnega filologa je posebno zanimata latinska kultura v dobi cesar-

jev O njej je napisal v temperamentnem slogu par razprav: Literarne razmere za rimskega cesarja Avgusta (Slov. narod 1875). Tri dni v starem Rimu (Tam, 1876). O propadu npravnosti rimskih cesarjev (Zvon 1877). Rimsko dedinolvstvo in njega izpodhijalci (Kres 1881). Zanimivi sta njegovi študiji »Kako so stari narodi mrtve pokopavali« (Kres 1883) in »Voikodlak ali vampir s posebnim ozirom na slovansko bajeslovje« (Lj. Zvon 1883).

Wiesthaler zavzema častno mesto med slovenskimi literarnimi zgodovinarji. V Letopisu Mat. Slov. je priobčil »Prvi pastirski list slovenski« (1882-3) z jezikovno analizo, ob stoletnici rojstva dr. Jak. Zupana je napisal o njem temeljito monografijo (Lj. Zvon 1885) za Knjižnico Ciril Metodove družbe je priredil Vodnikove pesmi; trajne vrednosti pa ostane njegova izdaja V. Vodnikovih izbranih spisov (Slov. Matica 1890) z literarnim uvodom in spretnim izborom iz vseh Vodnikovih del. V Ljubljanskem Zvonu je poročal o raznih literarnih razpravah tako o Marnovem Jezičniku, kar ga je zapletlo v ostro polemiko ki je dobila duška v brošuri »Kdo je mojster in kdo — skaza« (1884).

Wiesthaler je poleg Pleteršnika naš najznamenitejši leksikograf. Sodeloval je že pri prevodu Rožkovega Lat.-slov. slovnika za 3 in 4 gimn. razred (1882), za kateri ga je obdelal črke N—O. Leta 1895 je bil izbran za urednika latinsko-slov. slovarja ki bi naj obseval besedni zaklad vseh latinskih pisateljev ki se bero na gimnazijah; slovar ne hodi zgolj prevod ampak iz znanstvenih in pedagoških ozirov samostojno delo. A takoj spočetka se je izrazila želja da se oziraj slovar ne le na šolske klasike ampak na vesoljno latinsko slovstvo zlasti tudi na vulgato cerkvene in juridične pisce; in tako je nastalo ogromno delo, sad preko tridesetletnega truda ki je našlo v ljubljanskem škofu redkega mecena da je moglo iti l. 1921 v tisk. Počni slovar bi naj obseval ok. 120 pol-dotiskanih je le nekaj nad 1000 str. Poleg tega se je istočasno tiskal šolski slovar. Oboje delo je zastalo vsled nomanikanja denarnih sredstev. Dolžnost poklicanih činiteljev pa hodi da se ogromno delo zaključi, ki ho ohranilo požrtvovalnemu in neumornemu delavcu častno mesto ne le med nami ampak v svetovnem znanstvu sploh.

Dr. J. Š.

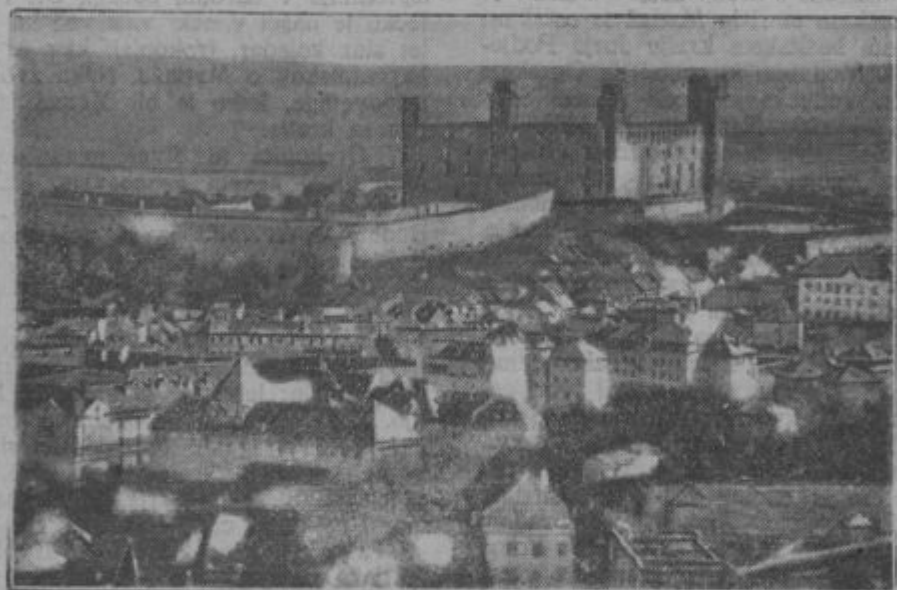
Dr. J. L.:

Kralj Matjaž pri ogrskih in galiških Rusih.

Slovenca, ki stopi v lepi slovaški prestolici — v Bratislavi — pri poti na grad pred »Matiaževa vrata«, nehotе zastane korak. Tu je torej grad kralja Matjaža! Na prostornem griču, ki se dviga nad mestom nekako v isti višini kakor ljubljanski grad, stoji obširno grajsko poslopje s stolpi in visokimi okni — brez strehe. Grad je pogorel l. 1811. za časa Napoleonovih vojn in je ostal tak do danes. Okrog gradu je obzidje in glavni vhod tvorijo Matjaževa vrata. Od tod je lep razgled na-

prišel v tisto neznano votlino pod Krimom, pod Peco, pod Čavnom, ali pod Triglavom, kjer baje spi in čaka, da pride rešit svoj rod? In kako je z njim drugod? Ali ga poznajo tudi drugi narodi? Ali vsaj ogrski narodi?

Docent bratislavske univerze dr. Evg. Perfeckij je priobčil ravnokar v »Zborniku fil. fakultete« Komenskega univerze v Bratislavi zanimivo študijo pod naslovom: »Podkarpatske in gališko-ruske tradicije o kralju Matjažu Korvinu«. Namen spisu je pokazati,

Bratislava z gradom kralja Matjaža.

vzdol na mesto, na visoko cerkev sv. Štefana, kjer so kronali ogrske kralje, na Donavo in parnike na nji in na široko ravan onstran Donave, kjer je madžarska meja in za njo naselbine belih Hrvatov, ki se vlečejo vse tja dol do Rabe in našega Prekmurja. Tu je imel biti naš koridor. Koliko naše zgodovine leži zakopane v teh krajih!

Stopili smo torej pred Matjaževa vrata. Nekoč so bila gotovo mogočna in slavnostna, zdaj so v razvalinah. Pot iz mesta nas spominja na našo ulico na grad iz Florijanske ulice. Ob obeh straneh so male stare hišice, v sredi pa kamenita cesta navzgor. Tu je torej stoloval Matija Korvin. In kako je postal naš narodni kralj? In kako je

kako hranijo tega kralja v spominu Rusi in Rusini v Podkarpatski Rusiji in v Galiciji — torej daleč od naše slovenske meje. Njegov spomin se je namreč ohranil pri vseh ogrskih narodih, pri Madžarih in Slovanih in njegova slava je povsod segla — preko ogrskih meja.

Kako je prišel kralj Matiaž do te slave? Ogrska je bila že takrat bolj slovanska nego madžarska država. Janoš Hunjadi, oče Matjažev, je rešil Ogrsko pred uničenjem s svojimi zmagami nad Turki v letih 1443—1444, ko je vrgel Turke nazaj v Srbijo po bitkah pri Milštici, pri Aleksincu blizu Niša, pri gorl Kunovica, v Sedmograškem in v Bolgariji. Srbska nar.

pesem ga pozna pod imenom »Sibinjani Janko«. Njegova slava je prešla deloma na sina.

Grof Urh Celjski, bratranec kraljice vdove Elizabete, je mislil, da bo obvladal Ogrsko, če odstrani Hunyadijeve sinove. Tako je hotel pri Beogradu ubiti Hunyadyjevega sina Ladislava, a je bil sam ubit. (1456.) S tem je bilo konec celjskih grofov, ki so bili nevarni tekmeč ogrskim velikašem. Kralj Vladislav je bil na strani Celjanov, zato je dal zapreti radi uboja Ladislava in Matjaža. Ladislav je bil obsojen na smrt in umorjen l. 1457. Kralj Vladislav pa je moral nato sam pobegniti pred velikaši na Češko in je vzel Matjaža s seboj. Kralj Vladislav je na Češkem umrl in Matjaž je ostal pri češkem husitskem kralju Jurju Podjebradu. Med tem je nastal na Ogrskem nemir. Velikaše je vodil Mihael Szillagyi — stric Matjažev. L. 1458. doseže Szillagyi, da plemiči izbero Matjaža za kralja. Matjaž se vrne domov in odstrani Szillagyija in druge plemiče, ki so si oblastno delili časti in imetje. Nastane odpor med plemstvom. Miklas Ylaki in Ladislav Gaza vodita upor. Toda Matjaž zmaga in zahteva, da se plemstvo drži zakona in da ne nastopa samolastno protj kmetom. Tako je napravil red doma in se obrnil proti cesarju Frideriku in podpiral Vuka Brankoviča (1471—1485) srbskega despota v boju proti Turkom. Na papeževo povelje se je spustil v boj s husitskim češkim kraljem Jurjem Podiebradom in s Poljaki, češkimi zavezniki. Vojna sreča mu je bila mila; kmetje in vojniki so nesli njegovo slavo v svet. Umrl je l. 1490. Kralj Matija Korvin je znal tudi slovanske jezike in pisal n. pr. na Češko v slov. jeziku. »Ogrskega prebivalstva in njegovega značaja ni nihče tako dobro poznal kot jaz« — je rekel Korvin sam o sebi. Od tod izhaja njegova velika popularnost. »Mathias obiit — justitia perijt« — (Matija je umrl — pravica je propadla) so govorili Ogrji ob njegovi smrti. (Kakor znano je bil oficijelni jezik latinski). Ohranil se je tudi ruski pregovor:

Pomer(i) Matjaš kralj.

propala i pravda.

Njegova slava je segla preko mej države in tako iz ogrskega dela Slovencev tudi k nam. Poznajo ga tudi srbske nar. pesmi. Naše nar. pesmi so ga napravile seveda za slovenskega kralja,

ki se je oženil z »Alenčico, kraljico ljubo ogrsko«. Splošno se trdi, da so v njegovih slovenskih narodnih pesmih odmevi Celjanov, posebno v onih, ki se tičejo žensk. Toda ruska tradicija pravi o njem, da je »jedno to nehvalno, že kralj Matjaš veliko lasku u ženah gledal«, t. j. da je imel ženske precej rad. V pesmih se večkrat zgodi, da se Matjaž preobleče; te vrste motivi so tudi v drugih pesmih in so jih provzročile povesti o njegovi drugi ženi. Mi smo potem Matjaža še po svoje izpremenili in smo ga pod vplivom nemške bajke o kralju Arturju oziroma Barbarosi spravili v votlino, kjer čaka na svoj čas. Tako se zgodovinski junak izpreminja v narodni poeziji. Dr. Perčekij je našel v neki vasi več ko 100 let star koledar, (rokopis), kjer je nekaj zapiskov o Matjažu. Neka zgodba pripoveduje, kako je bil Matjaž izvoljen za kralja.

V Orehovici je živel mlad deček Matija pri nekem gospodarju. Nekoč reče Matjaž svojemu gospodarju: »V Budimu bodo volili kralja, pojdemo na kronanje«.

»Če bo ozelenela palica v zemlji, pa pojdemo«, je rekel gospodar.

Palica je ozelenela in sta šla.

V Budimu so spustili krono v zrak, da je letela; letela je in sedla na Matijo. Toda Matija je bil bešen in Rusin, zato so ga pregnali. Matija je šel služiti k mojstru, toda ko se je umival, so videli pri njem zlat križ. In Matija je moral ostati za carja.

Tako je pripovedoval o izvolitvi Matjaža za kralja ruski kmet tam pod Karpati. Glas o njem pa se je raznesel tudi čez Karpate v Galicijo. Tudi tam ga poznajo, ker je bilo mnogo vojakov od tam v njegovi službi. Neka zgodba pripoveduje, da je nekoč prišel kralj Matija k nekemu notarju, notar ga je prenočil in kralj je moral plesati z njegovo ženo. Matjaž je povabil notarja k sebi in je moral za kazen plesati s — kraljico. V pesmi »Kralj Matjaž v košiški gostilni« (Košice, mesto na Slovaškem) izvemo, da bi bil kralj Matjaž rad spal pri gostilničarjevi hčerki Anički. Neka starka mu svetuje, naj se preobleče v žensko in prosi za prenočišče. Tako se je tudi zgodilo in kralj Matija je spal pri Anički. V zgodbi »Kralj Matjaž in čevljar« je izrabljena povest o zvitem kmetu. Čevljar je šel h kralju in mu nesel čevlje. Moral je

čez tri straže. Vsaka straža je zahtevala del tega, kar bo dobil. Čevljar je zahteval 100 palic in te je dal potem kralj odmeriti stražnikom.

Za nas kralj Matjaž ni umrl. Tam na severu pa pripovedujejo, da ga je umoril neki magnat. Ko mu je zasadil meč v srce, je rekel Matjaž: »Le porini meč še globlje v srce, da boš iztlačil vso pravico iz te pokrajine.«

Zanimiv je tudi Matjažev boj s »Pagan-Divko« (mi bi rekli z »ajdovsko deklico«). V Nevickem je živela Pagan-Divka. Na Temniku je zidala grad in ubijala ljudi. Ko je Matjaž postal car, ni pozabil na ruski narod in ga je hotel osvoboditi od te razbojnice. Šel je pod Temnik in je vzel s seboj veliko čredo, da je rjoveja. Ona je mislila, da gre vojska in je pobegnila v Zanjski les. Tam je prosila Matjaža milosti. Matjaž pa jo je obglavil. Ona pa je bila sorodnica turškega paše in je nastala radi tega vojna s Turki. Ruski kmetje končujeto zgodbe o njem tako, da pravijo: »Matija je hodil po svetu in gledal, kako živi narod, Matija je naš ruski sluga.«

Tako vidimo, da smatra vsak teh narodov Matjaža za svojega: enim je »Rusin«, drugim je »ruski car« in ob enem »sluga« — nam je »slovenski kralj«.

To je le par podatkov o spominih o našem narodnem kralju pri ogrskih narodih. Iz tega se vidi, kako se zgodovinske osebnosti, ki so si kakorkoli pri narodu dobile in ohranile ime, preoblikujejo v raznih zgodbah, pripovedstih in pesmih. Zanimivo pa je, kako vendar le ostanejo povsod neke značilne poteze. Zanimivo je gotovo tudi to, da sodobniki Hunyadija in Matije Korvina, naši Celjani, niso našli odmeva med narodom razven v »Pegamu in Lambergarju«, kjer se stavi pesem proti Pegamu-Vitovcu za Lambergarja, torej za zmago cesarja nad Celjani. Iz tega se vidi, da se boj Celjanov naroda ni tikal, ali pa da si niso znali v narodu pridobiti ljubezni. Tako se je zgodilo, da so izvenogrski Slovenci sprejeli ogrskega kralja, o katerega ljubezni do kmetov so menda slišali, in so ga proglasili za svojega kralja. Natančnejše študije bi tudi tu morda razkrile še mnogo zanimivega. Vidi se torej, da je kralj Matjaž last vseh narodov, ki so bili pod njegovo vlado in kako je ljudska duša sprejela njegovo vladarsko dobroto kot bistven znak njegove osebnosti in ga olepšala s pravičnostjo, zvitostjo in hrabrostjo. Onega, ki spi pod goro, pa je šel že pred leti buditi Cankarjev potepuh Marko in je videl, da je umrl.

J. G.:

Jugoslovanski prostovoljci v Sibiriji.

Kako so se naši fantje organizirali v vojne čete na Ruskem — Pred obletnico prve ruske revolucije.

Letos bo poteklo deseto leto od dogodkov, ki so bili ogromnega pomena za razvoj in konec svetovne vojne. Desetletnica ruske revolucije je na vidiku.

Malo se je pisalo doslej o jugoslovanskih prostovoljcih v Rusiji. Kar je izšlo v posameznih listih, je tako raztreseno in nesovpislo, da širša javnost sploh nima jasne slike o našem gibanju, ki se je razvilo med svetovno vojno na ruskih tleh. In vendar je to zanimivo poglavje v zgodovini našega osvobojenja. Sledeče vrstice nimajo namena, podati izčrpnega pregleda o jugoslov. akciji v Rusiji, temveč je obuditi spomine na tisto dobo in seznaniti čitatelja, ki še

ni veliko slišal o naših ruskih prostovoljcih, v kak položaj jih je spravilo leto 1917. in kako so morali preko Daljnega vzhoda, t. j. čez Kitajsko in čez Indijski ocean, v domovino.

★

Znano je, da se je Rusija vse do oktoberske, t. j. boljševiške revolucije l. 1917. vojskovala na strani Antante proti Nemčiji, Avstro-Ogrski in njunim zaveznicam. Tega leta pa so novi gospodarji Rusije boljševiki sklenili v Brestlitovsku poseben mir s centralnimi državami. Sedaj so čez noč izgubile pomen vse prostovoljne skupine, ki so se zbrale in bojevale na ruskih tleh.

Teh pa ni bilo malo: Čehoslovaki so imeli v Rusiji takorekoč celo armado, veliko je bilo Jugoslovancev, pa tudi Poljakov, vrhu tega so bili manjši francoski, rumunski in drugi oddelki, ki so se prostovoljno zbrali, da se vojskujejo zoper nemško premoč v Evropi.

Jugoslovanski prostovoljci, bivši avstrijski vojaki in častniki, ki so občutili, da je priočala doba ko se mora

Čehoslovaške legije, ki so šteje več kot 80.000 prostovoljcev, so se pričele po boljševiški revoluciji pomikati proti edinemu, tačas še odprtemu oknu — Vladivostoku. Krenile so od Kijeva preko Penze, Samare, Urala in po celi sibirski železnici tja na Daljni vzhod. Samo ob sebi se ume, da je bila vsa ta disciplinirani in dobro oborožena vojska boljševikom, posebno na novemu

Pred jugoslovansko vojašnico v Tomsku.

streti avstrijski jarem, so se jeli zbirati od druge polovice 1915. l. dalje v Odesi ob Črnem morju. Tu so najprej vstopili v srbski korpus, ki se je pozneje imenoval korpus Srbov, Hrvatov in Slovencev. Takoj po veliki ruski revoluciji (v marcu l. 1917.) so krenili na daljno pot v Solun. Večji del (1. brigada 1. divizije in cela druga armada) je odrinil preko Mürmana po Severnem ledenem morju, preko Anglije, Francije in Italije, drugi del (2. brigada 1. divizije) pa čez Daljni vzhod, Kitajsko, Indijo in po Saeškem prekopu v Sredozemsko morje.

Po odhodu teh vojaško organiziranih prostovoljcev je ostalo v Rusiji še mnogo Jugoslovancev, med njimi tudi veliko takozvanih »disidentov«, ki so izstopili iz korpusa in prešli deloma v rusko vojsko, deloma pa v druge prostovoljne enote. Razen teh so ostali na Ruskem tudi ranjenci iz Dobrudže, bolniki in vsi neorganizirani jetniki in interniranci.

Iz vseh teh sta se pričela po boljševiški revoluciji zbirati mimo drugih manjših oddelkov dva nova jugoslovanska polka in sicer v Čellabinsku — na vzhodnem predgorju Urala — polk Srbov, Hrvatov in Slovencev majorja Blagotića in v Tomsku — sredi Sibirije — 1. jugoslovanski polk Matije Gubca,

nemškemu poslaniku v Moskvi grofu Mürbachu, trn v peti Boljševiki, ki so imeli slabo na hitro organizirano rdečo vojsko, so videli v prostovolcih — sicer docela upravičeno — nevarnost za svoje s komunistično revolucijo pridobljene uspehe: dokler je bila ta vojska v deželi, je bil ogrožen separaten mir, ki so ga sklenili z Nemčijo Nemčija pa tudi ni mogla trpeti, da bi se utegnila pojaviti na francoski bojiščih, kamor so se namenile čehoslovaške legije na umiku iz Rusije, nova, spočita vojska.

Vrhovna boljševiška oblast je na pritisk nemškega poslanika v Moskvi odredila razorožitev Čehoslovakov. Človek bi pričakoval, da bo Rusija s svojim 150-milijonskim prebivalstvom in milijonsko armado to povelje igraje izvršila. Prišli pa so nepričakovani dogodki.

★

Da bo čitateljem slika tedanjih razmer v Rusiji jasnejša, naj se spomnijo, kakšni so bili prvi dnevi po prevratu, ki so sigurno še vsem v živem spominu. Z nekoliko tisoč kilometrov dolge rusko-nemško-avstrijsko-rumunske in kavkaške fronte se je valila v največjem neredu lahka, zmučena 10-milijonska ruska armada. V mirnem času krasno organizirane ruske železnice so spričo

takega navala nenadoma odpovedale. Pobunjeno vojaštvo je pobijalo častnike, plenilo, požigalo in uganjalo v pijanosti najogabnejša dejanja. Delavci so zborovali in delo je povsod počivalo. Imovitejši sloj z inteligenco vred so bili novemu boljševiškemu režimu nenaklonjeni. Vse je pričakovalo rešitve od močne, poštene roke, ki bi rešila Rusijo.

Čehoslovaki so dobro poznali zagato, ki so vanjo zašli boljševki. V odgovor na komunistični ultimatum, da naj izroče orožje, so zasedli vse večje kraje, kamor so med potjo prodrli. Prebivalstvo jih je po večini pozdravilo kot

stranstvo od Voige pa tja do Vladivostoka. Tako so pršli zopet v stike z vsemi prostovoljskimi polki.

Ko so si Čehoslovaki zasigurali svobodno pot na vzhod, je bil njihov glavni namen dosežen. Vsi so nestrpnno pričakovali, kedaj jih bodo zamenjale domače ruske čete, ki jih je zbrala začasna ruska (sibirska) vlada pod vodstvom admirala Koičaka v glavnem mestu Sibirije, v Omsku. Antanti je bilo kajpak všeč, da so se Čehoslovaki borili zoper boljševike, ki so bili po brestlitovskem miru nekaki tihi zavezniki Nemcev. (Značilno je bilo, da so prav Nemci in

1. jugoslovanski polk v Tomsku.
(Skupina prostovoljcev Slovencev.)

rešitelje; šlo jim je na roko in se jim pridruževalo. Bila pa so tudi mesta, kjer so imeli že dobro organizirano in zvesto rdečo vojsko, ki se ni hotela udati peščici češkoslovaških prostovoljcev. Posebno trdovratni so bili tisti boljševiški oddelki, v katerih so služili prostovoljno Madžari in Nemci. Tako je nastalo od Penze pa tja do Vladivostoka, na ogromnem prostoru kakih 7 do 8000 km, nešteto strankarskih front, koder so se vršili boji, kakor jih zgodovina človeštva le malo pozna.

★

B'lo je v začetku julija l. 1918.

Z velikimi žrtvami in z neverjetno vztrajnostjo so Čehoslovaki, tekem 3 do 4 mesecev s pomočjo kozakov in ruskih prostovoljcev zasedli vso pro-

Madžari iz vojnoujetniških taborov v tako velikem številu prestopali v boljševiško vojsko. Sam bivši avstrijski general Kusmanek je služil boljševikom.) Radi tega so bili Čehoslovaki preverjeni, da je njihov boj zoper boljševike prav za prav boj za antantne vojne cilje čeprav je šlo proti včerajšnjim zaveznikom in slovanskemu narodu — Rusom.

Boji z boljševiki pa so postajali od dne do dne strašnejši in obupnejši tudi za Čehoslovake. Boljševiška armada se je prav v bojih zoper Čehoslovake marsičemur priučila, se okrepila in zdisciplinirala. Huda, ostra zima, ki je nastopila, ni bila Rusom tako strašna, kakor Čehoslovakom. Prostovoljci so začeli upravičeno gojdnjati; nekateri so se celo zoperstavljali, izvršiti izdana povelja.

Ko pa je v prvih dnevih decembra 1918. leta tudi na boljševiško-češkoslovaško fronto dospela blagovest o m'ru, so Čehoslovaki zapustili v najhujšem mrazu svoje postojanke. Le-te so zasedle nanovo zbrane čete admirala Kolčaka in so jih držale skozi vso zimo. Prostovoljci, med drugimi tudi oba jugoslovanska polka v Tomsku in Čeljabinsku, so v zaledju skrbeli za red na železnicah ter opravljali garnizijsko službo po mestih in važnejših industrijskih centrih.

Spomladi 1919. leta so »beli« (kolčakovci) pričeli nastopati zoper »rdeče« (boljševike). Zasedli so domala vse ozemlje do Volge. Na jugu evropske Rusije je ob istem času uspešno prodiral proti boljševikom general Denikin, na severozahodu pa general Juđenič. Krog boljševiških sovražnikov se je vedno bolj zoževal in vse je pričakovalo, da bo boljševizem danes ali jutri strl.

Nenadoma pa so boljševiki koncem maja pod mestom Buguljmo prodrli fronto »belih«, ki so pričeli v neredu odstopati proti Uralu in Sibiriji. Sredi junija so boljševiki zasedli največje in najlepše, dopolnoma evropsko mesto Jekaterinburg (boljševiki so ga prekrstili v Sverdlovsk) na Uralu, kjer je bila v juliju 1918. leta tik pred prihodom Čehoslovakov usmrčena na strašen način cela carska obitelj Romanovih. Kmalu za Jekaterinburgom je prišlo na vrsto mesto Čeljabinsk, kjer se je nahajal »polk SHS majorja Blagotiča«. Jugoslovanski polk je z mnogimi žrtvami prodril čez boljševiško linijo v notranjost Sibirije ter se končno nastanil v mestu Krasnojarsku ob Jeniseju.

Kolčakovska armada se je vedno bolj umikala in vojaštvo se je trumoma predajalo boljševikom, ki so gnali pred seboj krđela beguncev in ostanke »belih« polkov. Cela sibiriska železnica je bila polna vlakov, natrpanih z begunci, dobrovoljci, kolčakovci, s strelivom, z zalogami živil, demontiranimi tovarniškimi stroji in drugim materijalom. Reden promet se na sibirski progi ni dal več vzpostaviti.

Dasi je bila progа v oblasti prostovoljcev, ki so bili zbog tega gosnodarji položaja, so se češkoslovaški in naši fantje rešili le z ogromnimi žrtvami. Omeniti moramo v prvi vrsti žalosten konec 30.000 poljskih legionarjev, ki so po izpraznitvi mesta Novonikolaievska postali zadnji v nepregledni verigi odstopajočih vojsk. Hoteli so čim hitre-

je dospeti v Vladivostok in se rešiti pred boljševiškim maščevanjem. Nenadoma pa jim je sredi proge zamrznil stroj pri prvem vlakui; zdaj so obtičali vsi sledeči vlakji in umik je bil ustavljen. Poveljstvo poljskih legij je brž spoznalo, da je položaj izredno nevaren in je dalo moštvi ukaz, da naj zapuste železniške vozove in nadaljujejo pot peš. Večina vojakov pa ni ubogala, ker so slutili, da bi to značilo pogin. Vojaki so se pobunili, vprizarili boljševiški prevrat, zaprli in deloma tudi pobili svoje častnike ter so se udali boljševikom z vsem svojim imetjem vred. Sredi med poljskimi vlakii so bili tudi vlakii s prostovoljci jugoslovanskega polka majorja Blagotiča, ki so prav v zadnjem hipu izpraznili Krasnojarsk. Zadela jih je enaka usoda kakor Poljake. Ubežala je le konienica s poveljnikom polka Slovencem kap. Božičem, z njo vred pa še štirje drugi Slovenci.

Prvi jugoslovanski polk Matije Gubca je ob pravem času zapustil Tomsk. Za časa poliske katastrofe je vršil službo na progi Nižnje Udinska do Tuluna s štabom v Nižnje Udinsku. Polk so tvorili trije bataljoni: srbski, hrvatski in slovenski. Slovenski bataljon je bil najbolji na vzhodu s štabom v Tulunu.

Položaj pa je postajal od ure do ure slabši. Vlada admirala Kolčaka je izgubila domala polovico Sibirije, bolj in bolj pa jo je ostavljalo na cedilu tudi domače prebivalstvo, ki se je balo boljševikov. V mnogih krajih so se vršile prekulcije, ki so bile ali boljševiške ali pa vsaj močno levičarske. Vzplamtelo je po vsej Sibiriji. Na obeh straneh proge so odstopali ostanči premražene, sestradane in razirgane Kolčakove vojske, ki so jo napadale iz zasede tolpe zboljševiziranih domačinov, po progi pa se je pomikala počasi z največjo previdnostjo množica vlakov s prostovoljci. Tik za njimi je sledila regularna, dobro oborožena rdeča vojska.

★

Koncem januarja l. 1920. je prodrla redna boljševiška vojska vse do N. Udinska, kjer sta taborila srbski in hrvatski bataljon ter štab prvega jugopolka. Radi pomanjkanja zakurjenih strojev nista mogla bataljona o pravem času odriniti in so ju boljševiki z vsem moštviom in štabom ter s poveljnikom polka majorjem Sertičem vred ujeli. Le nekaj sto mož in častnikov se je z

begom rešilo boljševiškega suženstva. Enaka usoda bi bila zadela tudi slovenski bataljon, ako si ne bi bil v zadnjem hipu izprosil od Čehoslovakov, ki so bili njega poveljniki v operativnem smislu ali točneje rečeno: izsilil stroja za vlak. V vlak se je nabasalo več kot 1000 prostovoljcev-Slovencev. Bili so zadji poleg čete XII. češkoslovaškega polka in oddelka Rumunov. Kljub temu, da so bili izvrstno oboroženi in da so jih ščitili oklopni vlaki s strojnicami in topovi, čeprav so spuščali za seboj v zrak vse mostove in železniške naprave, so jim bili boljševiki vedno za petami. Ker ni bila proga pred njimi prosta, so se morali spustiti v boj z boljševiki, da so se na ta način zavarovali pred grozno usodo, ki je že zadela poljske in jugoslovanske prostovoljce.

Po nepopisnih grozotah, ki so jih prestali naši dobrovoljci v bojih z boljševiki in s prirodnimi življi (mráz, pomanjkanje premoaga, vode itd.), so dospeli dne 9. februarja 1920, na postajo

Zima, kamor so nepričakovano prišli odposlanci redne boljševiške vojske s ponudbo za premirje. Tekom pol ure je bilo premirje sklenjeno in sicer pod sledečim pogojema: Boljševiki bodo šli v bodoče prostovoljcem pri izpraznjenju v vsakem oziru na roko, tako bode lahko v redu in prej ko mogoče zapustiti ruska tla. Prostovoljci pa prepušte boljševikom progo in vse naprave v nepokvarjenem stanju.

Dasi so bili prostovoljci še več kot 3000 km daleč od Vladivostoka, ki je bil izhodišče iz Rusije, je v njih zopet vzkliko upanje, da bodo prej ali slej po vseh velikih naporih in težkočah vendarle stopili na osvobodena jugoslovanska tla. Šele 3. avgusta 1920, l. je naložila ostanke Prvega jugoslovanskega polka ladja «Himalaja», ki je slovela pred 30 leti kot največja ladja na svetu in jih je odpeljala mimo Hongkonga, Singapura, Colombe, Adena, Sueza v Gruž pri Dubrovniku, kamor so dospeli po 38-dnevni vožnji po morju.

Pračlovek.

Te dni je slavil 70 letnico rojstva učenjak Gorjanovič-Kramberger, vseučiliški profesor v Zagrebu, ki je zaslovel širom sveta po takozvanem »Krapinskem pračloveku«. Okostje, ki ga je

Rekonstrukcija pračloveka.

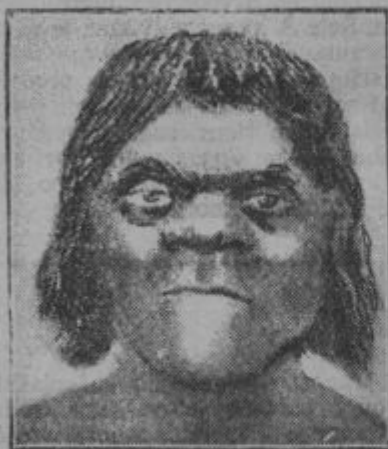
našel hrvatski znanstvenik v neki votlini, je pričalo, da je bil človek diluvijalne dobe podobnejši opici kot človeku. Gorjanovičev jubilej je spomnil tudi ši-

roko javnost dolgoletnih učenjaških preprirov o poreklu človeškega rodu. Marsikomur je v spominu smešni »opični proces«, ki je nedavno razburil vsi Ameriko in o katerem so tudi naši listi obsežno poročali. Neki učitelj si je drznil trditi, da je imel Darwin prav, ko je trdil, da je človek potomec opice. Učitelj je bil radi tega obsojen. Pri nas na srečo nismo tako srboriti kakor Amerikanci in slavimo Gorjanoviča Krambergerja, ki je s svojo najdbo znatno podkrepil Darwinovo teorijo, kot svojega slavnega in zaslužnega učenjaka. Okostje pračloveka, ki je bil ljudožer in najbrže sploh hudo nespodobna zverina, je lepo shranjeno v zagrebškem muzeju.

Ob Gorjanovičevi obletnici pa bo nepoučenega čitatelja zanimalo, da je poreklo človeškega rodu še vedno zavito v temo pradavnine in vse učenjaške domneve se grade zgolj na redkih, slabotnih žarkih, ki posinejo zdajpazdaž skozi temo. Ti žarki so izkopsnine starih okostij. Le teh pa je veliko premalo in niso dovolj sovisle, da bi nam bil razvoj zadosti jasen in zanesljiv.

Prav v zadnjih mesecih pa so iznenadile znanstveni svet domneve berlinskega učenjaka dr. Westenhöferja, ki so

postavile vse dosedanje izsledke na glavo. Westenhöfer trdi, da se je opi. ja noga oprijemalka razvila iz človeške noge podpornice in ne narobe, kot se je doslej mislilo. Svoje trditve opira na najdbo prof. H. Recka v Vzhodni Afriki, kjer se je našlo pračlovekovo okostje v nižjem sloju kot vsa dosedanja. Po prof. Westenhöferju je ta najdba važnejša od vseh dosedanjih. Reckov diluvijalni pračlovek ima namreč zelo razvito brado in je po telesu veliko bližji evropskemu človeku nego katerakoli izmed prejšnjih najdb. To pomeni, da je živel pred Krapinskim pračlovekom še

Neandertalski človek.

ena vrsta človeškega rodu, ki so se iz nje razvili Indoevropejci. Indoevropejec je tedaj starejši od Neandertalca, antropomorfa in opice, ki so po Westenhöferju izšle iz njegovega pokolenja, ne pa on iz njihovega.

Če to povemo z navadnimi besedami, trdi berlinski učenjak Westenhöfer, da so se opice razvile iz človeka, ne pa človek iz opic. Vsekakor je to mnogim ljudem velika tolažba, zlasti še onim, ki ne trpe svobodne znanosti in ki so v strahu, da ne bi trpel tisti del Mojze-sovih bukev, ki govori o ustvaritvi sveta.

Ne glede na vse prepire pa ostane pri-bitu, da je poreklo človeškega rodu še vedno nejasno in nedognano in da bo treba še ogromno napora in presenetljivi-h razkritij, preden bo lahko znanost dokončno razrešila uganko človeškega porekla.

★

V vaši Gloselle blizu znamenitega morskega zdravilišča Vichija v Franciji

so našli opeke s čudnimi črkami. Starinoslovec dr. Morlaise je kupil najdišče in je jel raziskavati tla. Prišel je na sled špilji »predpotopnega« človeka in je odkril v kamen vrezane živalske slike, koščene sulice in kamenite pušice, sekire, kladiva. Po orodju se je dalo sklepati, da potekajo predmeti iz prve kamenite dobe. Slike živali na kamnu pa so star jše in izvirajo iz začetka stare kamenite dobe. Žraven je ležalo nekoliko steklenih črepinj, ki so pričla poznejših stoletij. Največje presenečenje je povzročila opeka s črkami. Starinoslovec Salomon Keinac je naštel do 50 črk, ki so vse zelo podobne naši (latinski) pisavi. Med njimi je bila tudi svastika (Hackenkreuz), znani indijski simbol solnčnega gibanja, ki so jo prevzeli od teozofov nemški nacionalisti.

Nastal je zopet velik prepir o pračloveku. Ali je ta abeceda iz kamenite dobe? Začetek evropskega neolita (nove kamenite dobe) sega v 8. tisočletje pred Kr. Ta doba je bila na višku 4000 let pred Kr., ko je menda nastalo tudi taborišče Gloselle. To bi značilo, da so imeli že 5000 let pred Kr. ali 7000 let pred nami v Evropi črkopis. Dosihmal pa je znanost trdila da je pisava nastala veliko pozneje pri Feničanih. Najprej se je razvil slikopis, nato klinopis in šele nazadnje črkopis.

Pračlovek v gloselski špilji pa je poznal črkopis?

Zopet nov, zagoneten žarek iz daljne preteklosti. Kdo naj ga razume in razreši? Gre za vprašanje, kako star je človeški rod in kje se začenja človeška omika in kultura.

O teh črkah, ki naj bi porušile vse, kar se je doslej mislilo o nastanku in razvoju pisave in z njo kulture sploh se je razmahnila med učenjaki ostra polemika. Nekateri trde da je opeka iz rimske dobe in galskega izvora črke pa obsegajo neke čarovniške zakletve v tajni pisavi. Toda nekateri strokovnjaki ki so se osebno udeležili izkopavanja trde da zemeljske plasti, ki se je v njih našla opeka, nedvoumno pričajo o dobi ki je skrila te ostanke. Prenir še ni končan. In ne bo tako kmalu. Zakaj vprašanja segajo globoko in človeški um trudoma stika po temi davne preteklosti.

Ali znanost bo prej ali slej zmagala nad molčečo skrivnostjo preteklosti. Znanost, ki išče Adama in Evo človeškega rodu, mora rešiti zagonetko pračloveka.

Ruska kožuhovina.

O neizmernem prirodnem bogastvu ruskih step prostranih močvirij in malo obljudenih snežišč nam priča tudi sledeče: Pred vojno je Rusija izvozila vsako leto približno za 35 milijonov rubljev kožuhovine. Statistika pa nam ne pove, koliko milijonov in milijonov različnih kož so porabili Rusi doma, saj je znano, da se radi zavilajo v kožuhe, ker imajo dolgo trajno in zelo ostro zimo.

Pa tudi živalim v mrzlih krajih je potreben topel kožušček, ki ga preskrbi naroda sama. Zato sta Sibirija in severna evropska Rusija najbolj oblagodarjeni z divjačino, ki daje prebivalstvu toplo obleko in tudi dokaj lep zaslužek. Navedli bomo zgolj nekatere živali, čijih kože se posebno čislajo zastran lepe kožuhovine ali ki so gospodarsko pomembne, ker so silno razmnožene in dajejo dober lov.

V Sibiriji živi v večjih krdelih največji glodavec bober, ki si gradi ob močvirjih in rekah umetno domovje. Meter dolg kožuh ima riavo - sivkasto ali črnkasto dlako, ki je tako nežna in gosta. V Evropi je bober dokaj redek.

Zelo lepo kožuhovino kovinast-sive do srebrne barve daje ruski bizam. Sovjetske oblasti pa so dale zaploditi tudi večjega ameriškega bizama, ki ga nameravajo smotreno gojiti in kar najbolj razmnožiti. Krzno za zapestnice, ovratnike in drugo izgotavljajo v naravni barvi, mnogo pa tudi umetno poharvano. Dlaka daje najboljšo klobučevino, kar jih poznamo.

Najštevilneje je zastopana na kožuharskem trgu veverica. Do 15 milijonov kož pride na trg vsako leto. Za ženske garniture je posebno priljubljena sibiriska veverica, ki je sivkasta in temnejša od evronske.

Kraljevi kožuški — beli hermelin s črno liso na repku — ki so bili pred vojno skoraj izključno aristokratsko oblačilo, so danes v Ameriki splošno priljubljeno krzno. Potekajo večinoma iz severne evropske Rusije.

Sibirski zobol je naidražja kožuhovina; ima izredno nežno bleščečo dlako, ki je dolga nad 4 cm. Največje povpraševanje je po višnjevo - črnih kožuhih. Zobol živi skoraj po vsej Sibiriji, najlepši pa je ob desnih pritokih Lene in na Kamčatki. Njegov kožuh je

tako visoko cenjen, da je za carskih časov pobral ruski car davek od lovcev na zobre kar v blagu. Izbral si je najlepše kožuhe. Ni čuda da je postal tako redek. Bilo se je bati, da ga bo pchlep na denariu in po lepi kožuhovini popolnoma iztrebil.

Sibirija daje vsako leto več kot milijon belih zajcev, ostale ruske pokrajine pa nekaj več navadnih. Lepih kun dobe blizu 200.000 letno. Mimo navadne lisice, ki živi po vsej Rusiji je za krznarstvo pomembna bela polarna in redkejša vendar pa lepša in zato znatno dražja modra polarna lisica.

Sibirska posebnost je še beli medved (ne morski) z dolgo, posebno lepo dlako.

Od domačih živali daje lepo kodrastko kožuhovino jagrječki. Najlepši — karakul — pridejo iz Ukrajine in Turkestana. Pred vojno je bil cenjen letni proizvod na blizu 2.000.000 kož.

Najvažnejši kupec ruske kožuhovine je bila pred vojno Nemčija, ki je kupila do 80% celotnega izvoza. Večinoma so bile kože sirove; le nekoliko zajcih in veveričjih so izvozili predelanih. Seveda Nemčija ni toliko kož potrebovala zase, temveč je izgotovljeno krzno prodajala na ameriški in pariški trg. V vojnih letih, ko je Rusija izgubila glavnega odjemalca Nemčijo, medtem ko v nevtralnih in zavezniških deželah ni imela zadosti trgovskih zvez, je produkcija kož znatno nazadovala. Divjačina, tudi iste vrste, ki so bile zbog brezglavera, nesmotrenega lova v nevarnosti da izumrejo, se je okrepila in lepo razmnožila. Število ovac je v času državljanske vojne in lakote ki je kmalu nato nastopila, globoko padlo. V letu 1920/21. se je nabralo le 15% predvojnega pridelka.

Zanimivo je, kako je vojna s svojimi posledicami izpremenila izvojni trg ruske kožuhovine. Ko se je proti koncu leta 1921. na svetovnem trgu zopet pojavila ruska kožuhovina in je jela stalno naraščati, je bila Nemčija z 11% na tretjem mestu med kuncil. Na mesto Lipskega sta stopila London, ki je v predvojnem času kril potrebe svojega krznarstva z ameriški in avstralski mi kožami in ki je zdaj prevzel 50% ter Newyork, kjer se je razvilo med

vojno znatno krznarstvo, pač zname-
nje blagostanja, ki ga je prinesla Ame-
riki vojna na račun Evrope. Amerika
je dandanes poglavitni odjemalec ru-
ske kožuhovine, saj gre tudi znaten
del izdelanega krzna preko Londona
na newyorški trg. Pozna se, kdo je
obubožal in kam se je preselilo pred-
vojno evropsko razkošje. Ameriški de-
narni mogotci so nadomestili evropske
grofe in barone, ki se danes bore za
skorjo kruha.

Izvoz ruskih kožuhov v zadnjem le-
tu znaša po približni cenitvi nad 60
milijonov rubljev. Ta številka je zgo-
vorna priča narodno - gospodarske
važnosti kožuhovinarstva. Priznati je
treba, da so se tega dejstva zavedli v

polni mieri šele sovjeti, ki so pričeli s
smotrenim delom. Med drugim se mno-
go brigajo za racionalen lov in za-
dostno varstvo divjačine. Začasno so
tudi zaprli več kompleksov, kjer se
divjad varno giblje in množi. Potom
obsežnih organizacij so dosegli, da
pride koža kolikor mogoče brez pre-
kupčevalcev na trg; s tem je zaslužek
lovcev narastel do 65% prodajne cene.

Da se kolikor mogoče zadovolje ino-
zemski kupci, je izvozni urad izdelal
točna navodila za sortiranje blaga, ki
je namenjeno za izvoz, kar je sloves
ruske kože še povečalo. Izvozne tvrd-
ke — polovico izvoza je v državnih
rokah — ne morejo niti ustreči vsemu
povpraševanju. A. K.

ŽENŠKE ZADEVE

Gospodinja, skrbi za zdravje.

Zene na kmetih ne ostane samo zato hi-
treje nego meščanske, ker več delajo, mar-
več in morda v prvi vrsti zato, ker se pre-
malo varujejo. Kako malo se n. pr. varuje-
jo žene ob porodu. Mnogo jih je, ki vstanejo
že drugi ali tretji dan ter hito za delom. Se-
veda je resnica, da je na kmetih zlasti v let-
nem času polne roke dela, a malo delavnih
moči. Toda porodnica se mora čuvati, če-
tudi zaradi tega zastanejo najnujnejši posli.
Skrb ostale družine ter predvsem skrb go-
spodarja je, da v takem času malo bolj pri-
tegne. Zena mora imeti neobhodno potre-
ben mir in počitek. Večja škoda je, če ostane
žena vse žive dni bolehná in prezgodaj osta-
ri, nego če delo malo počaka. Ako je neod-
ložljivo, pa naj ga opravi kdo drugi. Tudi
naj bi v takem primeru pomagale sosedo
druga drugi.

Porodnica mora ležati vsaj teden dni. Če
tega ne stori, krađe sama sebi življenje ter
oškoduje svojo rodbino v toliki meri, kakor
bi je nobeno zaostalo delo ne moglo oško-
dovati. Ako večkratna mati ob porodih nima
potrebnega počitka in boljše ter lažje hrane,
se hitro postara, njeno telo izgubi pravilne
oblike; žena oslabi za vse življenje, si na-
koplje razne bolezni, ki se šestokrat poja-
vijo šele kasneje.

A še nekaj je vsaki ženi nujno potrebno.
Nekaj je, kar izpodkopuje mnogim ženam in
dekletom zdravje, namreč njihova nesnaž-
nost. Ako hočeš ostati čim najdlje sveža,
zdrava in krepka, ne štedi pri sebi z vodo in
milom. Treba se je prav pogosto kopati, se
temeljito po vsem telesu umivati ter se prid-
no preoblečiti

Zdravje je največji kapital in pospeševati
ga je treba in čuvati z največjo skrbjo. Naj-
boljši pospeševalci zdravja na kmetih in v
mestu pa so najvestnejša snaga, red in čis-
tost!

○ ○ ○

Zavaruj se! Gospodinja, ki ji je na srečo
blagor svojcev, naj misli na to, da proti člo-
veku lahko vsak hip kaka nesreča bodisi
od ljudi, od živali ali naravnih elementov.
Vplivati mora zato na moža, da skrbi tudi za
slučaj svoje smrti ali pa za slučaj, da bi se
zgodila velika nesreča, ki lahko uniči hišo
in gospodarska poslopja. Ako moreš, je se-
veda najbolje, da prišteješ kaj in naložiš pri-
hranjeni denar v trdni in zanesljivi hranil-
nici. Toda ne polakomni se previsokih obre-
sti. Saj je skoraj gotovo, da zavod, ki daje
čezmerne obresti, ni soliden. Lahko bi se
ti pripetilo, da izgubiš vse. Bolje zato malo
manj, a tisto zanesljivo.

Pri pičlih dohodkih je težko, da, skoraj
nemogoče prihraniti si kaj. Za ta primer so
pa razne prisilne hranilnice, namreč zava-
rovalnice človeškega življenja, dalje zava-
rovalnice proti neizgodam, proti požaru, tatvi-
ni itd. Ako živíš v majhnih razmerah in si
ne moreš kaj izdatnejšega prihraniti, tedaj
je zate najprimernejša hranilnica zavaroval-
nica. Saj ako se gospodar ali gospodinja za-
varujeta, dobi rodbina ves zavarovani znesek,
četudi je plačal morda le par zavarovalnih
obrokov, ali pa se ti za nezgodo plača pogo-
jena svota, dasi si morda plačala le nekaj di-
narjev zavarovalnine. Če si dovolj zava-
rovana, dobiš povrnjeno vso škodo, ki ti jo
napravi požar. Zavarovati se mora vsak člo-
vek, ne da bi pri tem trpel kako posebno
občutno pomanjkanje. Tiste mesečne, četrt-

letne ali letne zavarovalne obroke gospodinja že kako utrpi v prijetni zavesti, da dobi v slučaju kakega nepričakovanega in hudega udara na roko izplačano pogojeno svoto denarja. Sicer smo dandanes v tem pogledu že na boljšem, ker imamo državne prisilne zavarovalnice, ki jim mora pripadati vsak delavec in delodajalec. A to velja le bolj za prebivalce mest in večjih krajev. Ljudje na kmetih pa so tudi še danes pripuščeni samim sebi ter so navezani le na samopomoč. Tu so v prvi vrsti gospodinja poklicane, da nagovarjajo gospodarje, može, naj se zavarujejo. Saj zavarovanje človeka prisili in primora, da štedi redno in brez prestanka, in to je njegov najkoristnejši vpliv. Malokdo živi tako dolgo, da bi videl pred svojo smrtjo vse svoje otroke in ženo preskrbljene. Zato je dolžnost očeta, da misli, ko je še čil in zdrav: na svojo družino in poskrbi zanjo, če drugače ne more, pa vsaj z zavarovanjem. Četudi morda žena in otroci ne dobe mnogo — saj v današnjih dragih časih je vse malo — pogojena zavarovalna svota pa vendarle lahko pomaga preko prvega najhujšega časa.

Na kmetih je prav posebno priporočati zavarovanje poslopj, pohištva, zalog in raznega blaga proti požaru in drugim nezgodam. Saj se zlasti v zadnjem času prav strahovito množe požari. Lahko se ti zgodi, da imaš danes lepo hišo, čedno urejena gospodarska poslopja, polne hleve in skednje, jutri pa ti požar izpremeni vse v pepel ali ti vsaj napravi prav občutno škodo. Kdor pa ima morda samo skromno kočico, ta je še bolj potreben, da si jo zavaruje za vse večne čase. Saj če izgubi še to, je berač. Zato, gospodinja, ne odlašaj in skrbi za svojo in svoje družine bodočnost!

Pepel od drv je jako dobro gnojilo za vrt in vinograde. Večina rastlin, posebno zeljnate vrste, oslabe če zemlja ne dobi h gnoju tudi še pepela. Isto velja tudi za sočivje ter celo za nekatere cvetlice. To so rastline, ki potrebujejo mnogo kalija; tega je pa v živalskem gnoju prav malo. V jeseni potresi zemljo in korenine trt in mladih dreves s pepelom, pa tudi pozimi, ko sneg skopni, in na spomlad ponovi to. Če poleti potrosiš s pepelom, zamoriš s tem razni mrčes. Trte potrebujejo mnogo kalija, ki ga vsebuje pepel; zato pri njih večkrat uporabljaj pepel. — Najboljši lug za perilo je še vedno oni, ki ga napraviš iz pepela. Saj vsi lugovi praški so več ali manj škodljivi perilu.

Kožuhovino in zimsko obleko obraniš moljev. Namočil krpo v terpentini in jo zavij v

papir. Več takih zavitkov deni med kožuhovino oz. med zimsko obleko. Vse skupaj zavij v staro platneno ruho, spravi v dobro zalepljen zaboj, ki nima nikakih špranj, potresi povrhu še kafe, zamaši in obloži vse s sveže potiskanim časopisjem in zabij s pokrovom. Zaboj tudi zunaj prelepi s časopisnim papirjem. Razume se, da treba kožuhovino in obleko temeljito osnažiti, stepiti in skrtlačiti preden jo spraviš.

Je li nasilna mršavost kvarna zdravju? Da, odgovarja načelnik anatomskega zavoda v Beogradu, dr. Niko Miljanić, kvarna je za dekleta od 13 do 20 let. Nedovoljna prehrana, dokler se ni okostje docela razvilo, slabo vpliva na razvoj mišic, podkožnega tkiva in žlez z notranjim ločenjem. V tej dobi so dekleta zbog mršavosti naklonjena k sušici ter anemiji. Nezadostni razvitek podkožnega tkiva, zlasti v trebušni duplini, povzroča pliza, t. j. spuščanje želodca in črev na niže, kar moti sopila. Kadar se je skelet dobro razrastel in izločanje notranjih žlez pravilno poteka, torej po 20. letu, je mršavost manj nevarna, vendar slabi odpornost organizma. Pretirano, naglo hujšanje v zreli dobi izživlje nervozo in veliko dostopnost telesa za razne bolezni. Postopno hujšanje pri zrelih ženskah, ako ni prisiljeno, utegne sosebne po 40. l. ugodno učinkovati.

Kako naj se žena hrani? Mladenka naj bi uživala čim več in sicer najraznovrstnejših jedil, da ne bi mršavela pred 35. letom. Pozneje naj bi bila prehrana lažja, zmanjšala naj bi se količina mesa in masti ter nadomeščala z vegetarijansko dieto. Ker se po mestih naše gibanje omejuje na hojo, je za razvitek prsnega koša in pljuč priporočati sport in telovadbo: tenis, hazena, plavanje, veslanje. Po deželah, koder se sport sistematski vrši, kaže statistika pri mladenkah večjo odpornost, potemtakem veselejšo, zadovoljnejšo naravo. Prenapornih športov ni priporočati, n. pr. atletike in jahanja, ki nepovoljno vpliva na ženske organe.

Ali morejo moderni plesi nadomestiti gimnastiko? Ne dočista, ker vsebujejo preenakomerna kretanja. Posebno grudni koš ne dobi pobude za razvoj. Ako pa se ne pleše pod mišim nebom oziroma v zračnih prostorih, utegnejo plesi znatno škoditi.

Obmejna zgodba.

Bilo je nekega lepega decembarskega jutra, pred več leti, ko je močna eksplozija pri mestnem puškarju spravila po koncu prebivalce malega obmejnega mesta. Vse je ugibalo, kaj

neki je povzročilo namadno eksplozijo. Večična, ki ne pozna drugih razstrelivnih snovi, je trdila, da je eksplodiral smodnik. Izkušenejši pa so poučevali nevedneže, da smodnik

res eksplozija, toda le pod nekimi pogoji. Eksplozija decembarskega jutra pa je povzročila — tako so trdili bolj poučeni ljudje — zaloga dinamita ali ekzagrita, nemara celo bomb ali granat in bogsigaveri česa še. Izključno pa tudi ni, da je eksploziralo kar celo skladišče bomb in granat!

Edini, ki bi bil lahko povedal pravi vzrok eksplozije, je bil puškar, ta pa je raje umrl, kakor da bi izdal tajnost. V tem mestu imajo tudi policijo in sodnijo. Obe sta poizvedovali in zasliševali izvedence, ki so imeli — tudi v naši deželi je ta navada — vsak svojo glavo, zbog tega je uvedel vsak svoj vzrok. Jasno je, da se razburjenost prebivalstva ni hotela zlepa poleči; kmalu je znova vzklopela in zdaj so oblastva spoznala, da bi utegnilo nastati radi tega dogodka še nekaj novih političnih strank. V namenu, da to še večjo nesrečo preprečijo, so vplivale na izvedence, da so izjavili soglasno: Eksplozija, ki so jo slišali častitljivi meščani, sploh ni bila eksplozija, to pa iz kaj preprostega razloga, ker se ne da ugotoviti vzrok. In kjer ni vzroka, tam ne more biti učinka ali posledice. Jasno kot beli dan, kaj ne?

Pretekla so leta. Krajevna zgodovina, ki mora zabeležiti vsak važnejši dogodek, je končno vendarle našla dolgo iskano rešitev te uganke. Pripomogel ji je alkohol, ki učinkuje povsod tako, kakor pri nas, namreč, da ljudje v pijanosti radi izblebatajo vse, kar jim leži na srcu. V vaški krčmi ob državni meji, kake 3 ure hoda od mesta, kjer se je zgodila eksplozija, so si pijani gostje pripovedovali svoje pisane življenjake zgodbe. Oglašil se je tudi ponižen kmetič in povedal, da nikdar, odkar tlači zemljo, ni prestal toliko strahov ko takrat, ko je vozil financarja na utihotapljenem smodniku. S krotkimi volički je peljal tri vreče utihotapljenega smodnika puškarju v obmejno mesteca. Pa mu pošlje vrag nasproti financarja, silno prijaznega in radovednega moža, ki je hotel na vsak način vedeti, kaj pelje v vrečah. Od strahu je zlezlo kmetiču srce skoraj v grlo in mu popolnoma zaprlo sapo. Komaj je črnil, da pelje proso v mesto. »To pa je ravno prav,« pravi financar, »se peljem kar z vami.« Ne boji ten, je brz skočil na voz, se vsedel na vreče in jih izvedeniško potipal. Vsebinsa se je otipala približno tako kot proso. Financar je bil zadovoljen s preizkušnjo, pa tudi s tem, da se lahko pelje ter si je zadovoljno prižgal cigareto. Vrgel je gorečo vžgalico na vrečo in si ravnodušno otiral cigaretni ogenj na vreče s »prosom.«

Kmetiču je kljub decembarskemu dnevu jelo prihajati vroče; skrbno je gasil gorečo vžgalico in odpadajoči cigaretni ogenj, ven-

dar pa je spoznal, da njegovi steer dobri živci ne bodo dolgo kos takim preizkušnjam. Kmetiča je lomil takšen strah, da mu je vsak las pognal potno kapljo, po hrbtu pa mu je kar lilo. Kmetičeve muke so postajale vedno hujske. Zdelo se mu je, da se smrt vedno bolj približuje. Preklicano neumna je taka smola; neumna za vsakega človeka, še bolj pa za tihotapca. Naj ta vrazji smodnik požene v zrak tihotapca s financarjem vred! Res čudna so pots usode!

Nazadnje bi kmalu bilo prav, če bi smodnik kmalu eksploziral. Ako ni drugače — čim preje, tem bolje. Ali glej ga hudobca! Bolj ko je čakal na smrt, bolj mu je ugajalo življenje; ves svet se mu je zdel veliko lepši ko ob drugih dneh. Sklenil je, da si odkupi življenje s tihotapsko karijero. Reši sebe, pa tudi financarja in si nemara celo pridobi njegovo hvaležnost. Konec vsega utegne biti za obo ugoden.

Že je odprl usta in hotel prijeti izpoved, ko pristopi k vozu sosed, ki je bil tudi radoveden, kaj neki peljeta kmetič in financar. Sosedu seveda ni bilo treba vedeti, v kako nesrečno brozgo je zašel naš kmetič, zato mu je odvrnil jako odločno, da pelje proso. Pa pravi sosed, da naj pelje raje k njemu proso, ker ima tudi on stope; domačemu človeku daj zaslužiti, ne pa mestnim sleparjem. Kmetič je od veselja skoraj objel sosedu, financarja in voje pa še povrhu. Peljal je »proso« k sosedu in se tako znebil financarja.

Kmetič je torej srečno ušel svoji usodi; ne tako smodnik. Čeprav ga je obvaroval kmetič eksplozije med prevozom, je nekaj dni nato eksploziral pri puškarju v mestu. Bog bodi zahvaljen, je sklenil kmetič svojo povesel, da mi je puškar plačal smodnika preden je odšel na drugi svet. Če ne, bi bil denar nemara izgubljen in še to. Lažje je bilo priti puškarju radi smodnika v nebesa, kakor bi bilo tihotapcu v spremstvu financarja...

—Hiz.

Francoščina za samouke

Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi 2

Uvod.

ü fruit (frwit); ü je kratek u in se spaja z naslednjim samoglasnikom v dvoglasnik ter tvori z njim en sam zlog; naglas je na drugem samoglasniku (üf).

ä	enfant (äfz)
ö	bonbon (böbön)
ñ	fin (fñ)
ü	parfüm (parfö)

Nosni samoglasniki ä, ö, ñ, ü nastanejo iz odprtih samoglasnikov a, o, u, e, ce na ta način, da gre pri njih izgovarjavi račni tok zajedno skozi usta in nos; njih izgovarjavo ahko podaljšamo, kakor izgovarjavo drugih samoglasnikov, tako dolgo, dokler nam sape ne zmanjka soglasnika n ali m sta tu le znak za nosnik (ki je en sam samoglasnik brez soglasnika) in se ne izgovarjata

nj baigner (bänje); u se ne sme izgovarjati ločeno od j, ampak oba skupaj stopljena v en sam soglasnik.

Vsi ostali znaki fonetične pisave se izgovarjajo enako kot slovenske črke.

Če bi pisali slovenščino tako, kakor jo izgovarjamo, in sicer z isto fonetično pisavo, kakor jo uporablja ta knjiga za francoščino, bi izgledala takole:

(Sever je posušiw dšzewne mgie. sonce se je zasmjalo w raso na trati. po dolini so se majali teški vozovi so sanom naloženi. revaš je sedew w bajti).

Besedni naglas.

V francoščini so vse besede naglašene na zadnjem zlogu, vendar pa ta naglas ni tako močan, kakor je na primer naglas v slovenskih besedah. Ker je torej francoski besedni naglas enoten, ga ni bilo treba v naši metodi posebej označiti: v vsaki besedi je zadnji izgovorjeni samoglasnik naglašen.

1.

La Reine¹ de² Roumanie³ a quitté⁴ Paris⁵ hier⁶ matin⁷

La reine¹ de² Roumanie³ a pris⁸ hier⁶ matin⁷ le train⁹ pour¹⁰ Cherbourg¹¹ où¹² elle¹³ doit¹⁴ s'embarquer¹⁵ pour¹⁶ les Etats Unis¹⁶.

Elle¹³ a été saluée¹⁷ à¹⁸ son¹⁹ départ²⁰ de² Paris⁵ par²¹ le général²² Lasson²³ au nom²⁴ du président²⁵ de la République²⁶.

(Le Quotidien²⁷, 13. 10. 1926.)

1 (larən)	kraljica	} romunska kraljica
2 (da)	od	
3 (rumani)	Romunija	
4 (a-kite)	je zapustila	
5 (pari)	Pariz (kite)	zapustiti
6 (ier)	Paris (pari)	Pariz (lavno mesto Francije)*
7 (matř)	včeraj	
8 (a-ri)	jutri, zjutraj	
9 (ä-tri)	je vzela; se je odpeljala z	
10 (pur)	prendre (prädr)	vzeti
11 (šarur)	vlak	
12 (u)	za	
13 (il)	[francoska luka]	
14 (dwa)	kjer	
15 (sba-ke)	ona	
16 (e-zeta-ün)	mora	
17 (u-te sa-še)	m-rati	
18 ()	vkrati se	
19 (sö)	Združene države	
20 (uepar)	je bila pozdravljena	
21 (p-r)	po/draviti	
22 (a-generäl)	v, pri	
23 (läsö)	negov, njen	
24 ()	odhod	
25 ()	po, od	
26 ()	genera	
27 ()	[rodbinsko ime]	
28 ()	v imenu	
29 (dü-prezidä)	[od] pred ednika	
30 ()	[od republike]	
31 ()	Dnevnik [ime pariškega dnevnika]	

2.

Cent' mille² francs³ de⁴ bijoux⁵ volés⁶.

Durant⁷ l'absence⁸ de⁴ Mme⁹ Serf¹⁰, de⁴ nationalité¹¹ américaine¹², descendue¹³ dans¹⁴ un¹⁵ hôtel¹⁶, rue¹⁷ Galilée¹⁸,

*) Kar je v oglatih oklepajih je samo razlaga, oz. dobesedni prevod.

des inconnus¹⁹ se sont introduits²⁰ dans¹⁴ sa²¹ chambre²² et²³ ont dérobé²⁴ pour²⁵ 100.000²⁶ francs³ de⁴ bijoux⁵.

(Le Matin²⁷, 8. 10. 1926.)

1 (sa)	sto	} 100.000	} Za 100.000 fr. n. kov. draguljev ultradenih
2 (mil)	tisoč		
3 (frā)	franki		
4 (dā)	od		
5 (bižu)	dragulji, dragocenosti		
6 (vole)	ukradeni		
7 (voler (vole)	ukrasti, krasti		
8 (dūrā)	tekom		
9 (lapsās)	odsutnost		
10 okra šava za Madame (madam) gospa			
11 [ameriško rodbinsko ime]			
12 (da)	od	} ameriške narodnosti	
13 (nasjonalite)	narodnost		
14 (amerikān)	ameriška		
15 (des-đu)	izstopila, nastanjena		
16 descendre	doli iti, sestopiti		
17 (dā)	v	} v nekem hotelu	
18 (en)	neki		
19 (n-otd)	hotel		
20 (rū)	ulica		
21 (gallie)	[me]		
22 (de-zrkontū)	neznanci		
23 (sā-sā-ātrōdōi)	so se splazili		
24 s'introduire (s'ātrōdōir) s. i. i. i. i. se	njegova, njena		
25 (sa)	njegova, njena		
26 (ābr)	soba		
27 (e)	in		
28 (ō-derōbe)	so zmelknili, so ukradli		
29 dérober (derōbe)	zmelkniti, ukrasti		
30 (pū)	za		
31 (sā-mil)	stotisoč		
32 (ā-matē)	Jutro [pariški dnevnik]		

3.

Petites¹ nouvelles².

— Le 21³ Salon⁴ international⁵ d'art⁶ photographique⁷, organisé¹⁸ par⁹ la Société¹⁰ française¹¹ de¹² photographie¹³ et¹⁴ le Photo-Club¹⁵ de¹⁶ Paris¹⁶ sera¹⁷ ouvert¹⁸ au¹⁹ public²⁰ du²¹ dimanche²² 3²³ octobre²⁴ au²⁵ dimanche²² 17²⁶ octobre²⁴, dans²⁷ l'hôtel²⁸ de¹² la Société¹⁰ française¹¹ de¹² photographie¹³, 51, rue³⁰ de¹² Clichy³¹.

— Nous avons reçu¹ en² mémoire³ de⁴ M.⁵ Armand⁶ Linol⁷, 100⁸ francs⁹ pour¹⁰ le Foyer¹¹ du¹² soldat¹³ aveugle¹⁴.
(Le Temps¹⁵, 28. 9. 1926.)

1 (petit)	majhno
2 (nuvd)	novice

3 vingt et unième enaindvajseti	
(vī-te-ūnjset)	
4 (salō)	salon, razstava
5 (īternasjonal)	mednarodni
6 (d-ar)	[od] umetnosti
7 (ōtografik)	fotografski
8 (ā-anize)	or-aniziran, prirejen
9 (par)	od
10 la-sosjete	družba, društvo
11 (fr-sez)	francoska
12 (de)	od
13 (ōtografī)	fotografija
14 (e)	in
15 la-ōtō-klob)	Fotografski klub
16 (parī)	Pariz [glavno mesto Francije]
17 (ra)	bo
18 (uvr)	odprt, otvorjen
19 (o)	k za
20 (pūblik)	publika, občinstvo
21 (dū)	od
22 (dimāš)	nedelja
23 troīs (trwa)	tri
24 (ōktōb)	oktober
25 (o)	da
26 dix-sept (disst)	sedemnajst
27 (dī)	v
28 (lotē)	hiša, poslojce
29 cinquante et un	
(s'kāt-ō)	enainpetdeset
30 (rū)	u:ca
31 (kliše)	[ime]

1 (nu-zavō rsū)	dobiti smo
2 (ā)	v
3 (memwar)	spomin
4 (dā)	od
5 okra šava za Monsieur	
(māsjo)	gospod
6 (armā)	[krs'no ime]
7 (linol)	[rodbinsko ime]
8 cent (sā)	sto
9 (frā)	franki
10 (our)	za
11 (ō lwaje)	ognjišče; Dom
12 (du)	od
13 (solda)	vojak
14 (avōgl)	slep
15 (ō-tā)	Čas [ime pariškega dnevnika]

Kjer se valj kamen po poti, tam ni ma-hu. Vztrajna želva utegne priti dalje od urnonogega, vendar pa plašjivega zajca. Če skozi dvalet let posvetiš eno ali dve uri na dan čitanju knjig, si pridobiš tako izobrazbo, kakor če bi študiral štiri le: a na visokih solah čitanje in zopet čitanje knjig je storilo iz marsikaterega znamenitega človeka to, kar te.